jetilisiwinde teatrdıń ornı bólek. Hár bir ata-ana perzentleriniń keleshegi ushın balalardı teatr menen tanıstırsaq maqsetke muwapıq bolar edi.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Боал А. Игры для актеров и не-актеров. — М.: Прогресс, 1998. — С. 56.
2. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. — 1966. — № 6. — С. 62.
3. Ершова А. П. Обучение актера по системе П. М. Ершова: о секретах актѐрского мастерства. Петрозаводск, 2020. 174 с.
4. Караманенко Т.Н. Кукольный театр для детей. — М.: Просвещение, 1982. — С. 29.
5. Мудрик А.В. Социализация человека. — М.: Академия, 2006. — С. 112.
6. Подласый И.П. Педагогика начальной школы. — М.: ВЛАДОС, 2000. — С. 134.
7. Сац Н.И. Дети приходят в театр. — М.: Искусство, 1961. — С. 45.
8. Сац Н.И. Дети приходят в театр. — М.: Искусство, 1961. — С. 47.
9. Скаткин, М. Н. Скаткин, М. В. Голованов; под ред. Н. П. Кузина, М. Н. Скаткина, В. Н. Шацкой. Москва: Педагогика, 1980.
10. Т.Н. Кукольный театр для детей. — М.: Просвещение, 1982. — С. 34.
11. Эльконин Д.Б. Психология игры. — М.: Педагогика, 1978. — С. 102.

REZYUME. Ushbu maqolada boshlangich sinf o‘quvchilarini tarbiyalashda teatrlarning ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan. Bolalarning rivojlanishida odob-ahloq tarbiyasi, jamiyat rivojlanishi, moliyaviy rivojlanish, barpo etish qobiliyati, nutq madaniyati, estetik tarbiya, emotsional rivojlanishi uchun ahamiyati korsatib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В этой статье приводятся сведения о роли театров в воспитании учеников начальных классов. В развитии детей закреплено значение нравственного воспитания, развития общества, финансового развития, созидательных способностей, культуры речи, эстетического воспитания, эмоционального развития.

SUMMARY. This article provides information about the role of theaters in the education of primary school students. The development of children emphasizes the importance of moral education, social development, financial development, creative abilities, speech culture, aesthetic education, and emotional development.

KITOBXONLIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA KUTUBXONALARNING PEDAGOGIK ROLI

Sharipova Dilbarxan Atajanovna – *docent*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali

Tayanch so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, kutubxona, pedagogik rol, o‘qish motivatsiyasi, ma’naviy tarbiya.

Ключевые слова: культура чтения, библиотека, педагогическая роль, мотивация к чтению, духовное воспитание.

Key words: reading culture, library, pedagogical role, reading motivation, moral education.

Kirish. Bugungi kunda axborot texnologiyalari tez sur’atda rivojlanayotgani bilan birga, kitobxonlik madaniyati jamiyatning ma’naviy, intellektual va madaniy rivojlanishida muhim omil sifatida tan olinmoqda. Kitob o‘qish nafaqat shaxsning bilim salohiyatini oshiradi, balki uning tanqidiy fikrlash qobiliyati, axborotni tahlil qilish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini ham mustahkamlaydi. Shu bois, kitobxonlikni targ‘ib qilish davlatning ijtimoiy-madaniy siyosati markazida turadi, chunki u milliy qadriyatlarni saqlash va yosh avlodni ma’naviy barkamol yetishtirish uchun strategik ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan davlat darajasida ham kitobxonlikni

rivojlantirishga qaratilgan huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda.

Ayni paytda, 2026-yil 15-yanvarda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori “Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqishni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (PQ-9-son) mazmunan yangi bosqichni boshlab berdi. Ushbu qaror bilan 2026–2030-yillarda aholining kitobxonlik darajasini yiliga o‘rtacha har bir fuqaro bo‘yicha kamida 10 ta kitobga yetkazish bo‘yicha aniq maqsadlar belgilandi va shunga muvofiq davlat dasturlari joriy etildi [1]. Shu bilan birga, qaror bilan “Kitob – ma’rifat manbai” dasturi joriy etilib, umumta’lim muassasalarida “Jadidlar izidan” kitobxonlik klublari tashkil etilishi, ularning faoliyatini rag‘batlantirish orqali kitobga bo‘lgan qiziqish oshirilishi nazarda tutiladi. Aniq maqsadlar va tizimli chora-tadbirlarni belgilab bergan mazkur davlat siyosati kitobxonlik madaniyatini pedagogik nuqtai nazardan yondashishga mustahkam zamin yaratadi. Shu jihatdan qaraganda, kutubxonalar nafaqat axborot manbai sifatida, balki shaxsning ta’lim-tarbiya jarayonidagi pedagogik muhit sifatida ham ahamiyat kasb etadi — ularning faoliyati o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan motivatsiyani shakllantirish, mustaqil izlanish ko‘nikmalarini rivojlantirish va ma’naviy o‘sishga xilma-xil ta’sir ko‘rsatish orqali amalga oshadi [2]. Shu bois, mazkur maqola doirasida kutubxonalar faoliyatining pedagogik mohiyati, ularning kitobxonlik madaniyatini mustahkamlashdagi roli hamda davlat siyosati bilan integratsiyalashuvi ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bu esa, o‘z navbatida, jamiyatning ma’naviy-madaniy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot pedagogik, sotsiokultural va kutubxonashunoslik yondashuvlari integratsiyasi asosida olib borildi. Tadqiqot metodologiyasi kitobxonlik madaniyatini shaxs rivojlanishining muhim tarkibiy qismi sifatida talqin qiluvchi zamonaviy ilmiy qarashlarga tayangan holda shakllantirildi. Xususan, tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, pedagogik tahlil, taqqoslash, umumlashtirish hamda kontent tahlil metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Avvalo, tizimli yondashuv asosida kutubxonalar kitobxonlik madaniyatini rivojlantiruvchi yaxlit pedagogik tizim sifatida ko‘rib chiqildi.

Bu yondashuv kutubxona faoliyatini ta’lim muassasalari, oila va jamiyat bilan o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilish imkonini berdi. Shu orqali kutubxonaning faqat axborot yetkazuvchi emas, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi pedagogik muhit ekanligi ilmiy asosda yoritildi. Bundan tashqari, pedagogik tahlil metodi orqali kutubxonalarda amalga oshirilayotgan kitobxonlikni rag‘batlantirishga qaratilgan tadbirlar, o‘qish klublari, adabiy uchrashuvlar va madaniy-ma’rifiy loyihalarning ta’limiy samaradorligi baholandi. Mazkur metod shaxsda o‘qishga bo‘lgan ichki motivatsiyaning shakllanish mexanizmlarini aniqlashga xizmat qildi. Tadqiqotning muhim metodologik asosini ilmiy adabiyotlar tahlili tashkil etdi. Jumladan, pedagogika nazariyasida o‘qish va kitobxonlik madaniyati masalalari bilan shug‘ullangan olimlarning ishlari chuqur o‘rganildi. Xususan, V.A. Suxomlinskiy o‘qishni shaxsning ma’naviy kamolotiga eltuvchi asosiy vosita sifatida baholab, kutubxonani “fikrlash maktabi” deb ta’riflaydi. Ushbu qarash tadqiqotda kutubxonani tarbiyaviy makon sifatida tahlil qilishda metodologik tayanch vazifasini bajardi [6]. Shuningdek, L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasiga tayangan holda, o‘qish jarayoni shaxs rivojlanishining ijtimoiy-madaniy omillari bilan uzviy bog‘liqlikda talqin qilindi. Ushbu yondashuv kutubxonani bilimlarning ijtimoiylashtirilish makoni sifatida baholash imkonini berdi [7].

Bundan tashqari, J.Brunerning konstruktivistik ta’lim nazariyasiga ko‘ra, bilim o‘quvchi tomonidan faol o‘zlashtiriladi; shu bois kutubxonadagi mustaqil o‘qish jarayoni shaxsning kognitiv rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [3]. Kutubxonashunoslik sohasidagi tadqiqotlarda esa zamonaviy kutubxonalarning funksional o‘zgarishi, ya’ni ularning an’anaviy kitob saqlash markazidan ta’limiy va madaniy platformaga aylanishi alohida ta’kidlanadi. Ayniqsa, so‘nggi yillarda chop etilgan ilmiy ishlar kutubxonachining pedagogik kompetensiyasi, o‘quvchi bilan individual ishlash usullari va

oʻqish muhitini tashkil etish masalalariga alohida e’tibor qaratadi. Ushbu qarashlar tadqiqotning nazariy poydevorini mustahkamladi. Bundan tashqari, tadqiqotda taqqoslash metodi yordamida turli yosh guruhlari uchun moʻljallangan kutubxona faoliyati shakllari tahlil qilindi hamda ularning pedagogik samaradorligi qiyosiy baholandi. Umumlashtirish metodi esa mavjud nazariy qarashlar va amaliy tajribalarni tizimlashtirish orqali yakuniy ilmiy xulosalarni shakllantirishga xizmat qildi. Natijada, tanlangan metodologiya kutubxonalarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdagi pedagogik rolini har tomonlama ochib berish, nazariy qarashlar va amaliy tajribalarni oʻzaro uygʻunlikda tahlil qilish imkonini berdi.

Natijalar. Oʻtkazilgan nazariy va pedagogik tahlillar natijalari shuni koʻrsatadiki, kutubxonalar kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda koʻp qirrali va tizimli pedagogik ta’sir mexanizmlariga ega muhim institut hisoblanadi. Avvalo, kutubxona muhiti oʻquvchilarda oʻqishga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiruvchi omil sifatida namoyon boʻldi. Ayniqsa, muntazam ravishda kutubxonadan foydalanadigan oʻquvchilarda oʻqish jarayoniga boʻlgan ichki motivatsiya yuqori ekanligi aniqlandi.

Bundan tashqari, tahlil natijalari shuni koʻrsatdiki, kutubxonalarda tashkil etiladigan maqsadli pedagogik tadbirlar — adabiy kechalar, kitob taqdimotlari, tematik oʻqish haftaliklari va mualliflar bilan uchrashuvlar — kitobxonlik madaniyatining barqaror rivojlanishiga sezilarli ta’sir koʻrsatadi. Chunki bunday tadbirlar orqali oʻquvchilar oʻqish jarayonini faqat individual faoliyat emas, balki ijtimoiy-madaniy tajriba sifatida qabul qila boshlaydi. Natijada, oʻqish jarayoni shaxslararo muloqot va fikr almashish vositasiga aylanadi.Shu bilan birga, natijalar kutubxonachining pedagogik faoliyati kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanini tasdiqladi. Xususan, oʻquvchi yoshiga, qiziqish doirasiga va psixologik xususiyatlariga mos ravishda tavsiya etilgan adabiyotlar oʻqishga boʻlgan qiziqishni kuchaytiradi. Demak, individual yondashuv kutubxona pedagogikasining eng samarali komponentlaridan biri sifatida namoyon boʻldi. Bundan tashqari, tahlil jarayonida kutubxona faoliyatining ta’lim jarayoni bilan integratsiyalashuvi muhim natijalar berishi aniqlangan. Xususan, maktab va oliy ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda tashkil etilgan kutubxona mashgʻulotlari oʻquvchilarda axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada, oʻquvchilar nafaqat matnni oʻqish, balki uni tahlil qilish, solishtirish va xulosalash koʻnikmalarini ham egallaydi. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalar joriy etilgan kutubxonalarda kitobxonlik faoliyatining yanada faollashgani kuzatildi. Elektron kataloglar, raqamli kutubxonalar va onlayn oʻqish platformalaridan foydalanish oʻquvchilarning axborotga boʻlgan kirish imkoniyatlarini kengaytirib, ularning axborot madaniyatini rivojlantirdi. Shu bilan birga, an’anaviy bosma kitoblar bilan ishlash raqamli resurslar orqali toʻldirilgani kitobxonlik jarayonining samaradorligini oshirdi. Natijalar shuni ham koʻrsatdiki, kutubxona–oila–ta’lim muassasasi oʻrtasidagi hamkorlik kitobxonlik madaniyatining barqaror shakllanishida muhim rol oʻynaydi. Xususan, ota-onalarning kutubxona tadbirlarida ishtiroki va bolalarning oʻqish faoliyatiga qiziqish bildirishlari oʻquvchilarning kitobga boʻlgan munosabatini mustahkamladi. Demak, kutubxona faoliyatining ijtimoiy qoʻllab-quvvatlanishi uning pedagogik samaradorligini yanada oshiradi.

Muhokama

Olingan natijalar kutubxonalarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishdagi pedagogik roli tasodifiy emas, balki ilmiy va amaliy jihatdan asoslangan tizimli jarayon ekanini tasdiqlaydi. Avvalo, tadqiqot natijalari pedagogika fanida ilgari surilgan shaxsga yoʻnaltirilgan ta’lim konsepsiyasi bilan toʻliq uygʻunlashadi. Chunki kitobxonlik madaniyati faqat oʻqish texnikasini egallash bilan chegaralanmay, balki shaxsning intellektual, axloqiy va madaniy kamolotini ta’minlovchi muhim omil sifatida namoyon boʻladi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, kutubxonalar an’anaviy ta’lim muassasalarini toʻldiruvchi norasmiy pedagogik makon sifatida faoliyat yuritadi.

Natijalarda aniqlanganki, kutubxona muhitida o‘qish majburiyat emas, balki ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojga aylanishi o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan munosabatini tubdan o‘zgartiradi. Bu holat pedagogika nazariyasida ta’kidlangan ichki motivatsiyaning ustuvorligi g‘oyasini yana bir bor tasdiqlaydi.

Bundan tashqari, kutubxonachining pedagogik faoliyati bilan bog‘liq natijalar shuni ko‘rsatadiki, kutubxonachi shunchaki axborot yetkazuvchi emas, balki tarbiyachi-pedagog sifatida faoliyat yuritishi zarur. Individual yondashuv, yosh va qiziqishlarga mos adabiyot tanlash, o‘quvchi bilan muloqotga asoslangan ishlash usullari kitobxonlik madaniyatining barqaror shakllanishiga olib keladi. Bu esa zamonaviy pedagogik kompetensiyalar tizimida kutubxonachining o‘rni tobora kengayib borayotganini anglatadi. Natijalar va ularning tahlili shuni ham ko‘rsatadiki, kutubxonalarning ta’lim muassasalari bilan integratsiyalashuvi o‘quvchilarning axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Chunki hozirgi davrda muammo faqat axborotga ega bo‘lish emas, balki uni tanlash, tahlil qilish va tanqidiy baholash qobiliyatiga ega bo‘lishdir. Shu ma’noda, kutubxona pedagogik faoliyati o‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali vositasiga aylanadi.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar bilan boyitilgan kutubxona faoliyati yuzasidan olingan natijalar zamonaviy ta’lim paradigmasiga mos keladi. Elektron resurslardan foydalanish o‘quvchilarning axborot savodxonligini oshirsa-da, an’anaviy bosma kitoblarning pedagogik va estetik ahamiyati saqlanib qolayotgani muhim jihat sifatida baholanadi. Demak, raqamli va an’anaviy o‘qish shakllarining uyg‘unligi kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda eng maqbul yondashuv hisoblanadi.Bundan tashqari, kutubxona–oila–ta’lim muassasasi hamkorligi yuzasidan olingan natijalar ijtimoiy-pedagogik jihatdan muhim xulosalarni beradi. Xususan, oila tomonidan qo‘llab-quvvatlangan kitobxonlik faoliyati o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan munosabatini mustahkamlab, uni kundalik hayot me’yoriga aylantiradi. Bu holat pedagogika fanida ijtimoiy muhitning tarbiyadagi hal qiluvchi roli haqidagi qarashlarni yana bir bor tasdiqlaydi. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, kutubxonalar kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda ta’limiy, tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalarni uyg‘unlashtiruvchi pedagogik tizim sifatida faoliyat yuritadi. Shu sababli, ularning pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish jamiyatning intellektual va ma’naviy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, mazkur tadqiqot natijalari kutubxonalarning kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda muhim pedagogik institut sifatida faoliyat yuritishini ilmiy asosda tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida aniqlanganki, kutubxonalar shaxsning intellektual, ma’naviy va madaniy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi ta’limiy muhitni shakllantiradi. Shu bois, ularni faqat axborot resurslari majmui sifatida emas, balki tarbiyaviy va rivojlantiruvchi pedagogik makon sifatida baholash maqsadga muvofiqdir. Birinchidan, kutubxona muhiti o‘quvchilarda o‘qishga bo‘lgan ichki motivatsiyani shakllantirishda samarali vosita ekanligi aniqlandi. Muntazam mutolaa jarayoni orqali o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, mantiqiy tahlil qilish va xulosalash ko‘nikmalari rivojlanadi. Natijada, o‘qish jarayoni majburiyatdan shaxsiy ehtiyojga aylanadi. Ikkinchidan, kutubxonachining pedagogik faoliyati kitobxonlik madaniyatining barqaror rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi tasdiqlandi. Xususan, individual yondashuv, yosh va qiziqishlarga mos adabiyot tavsiyasi, shuningdek, muloqotga asoslangan ishlash usullari o‘quvchilarning kitobga bo‘lgan ijobiy munosabatini mustahkamlaydi. Demak, zamonaviy kutubxonachidan pedagogik kompetensiyalarga ega bo‘lish talab etiladi. Uchinchidan, kutubxonalar faoliyatining ta’lim muassasalari va oila bilan integratsiyalashuvi kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishning muhim sharti ekanligi aniqlandi. Bunday hamkorlik o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini mustahkamlab, uni kundalik hayotning ajralmas qismiga

aylantiradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar bilan boyitilgan kutubxona faoliyati o‘quvchilarning axborot savodxonligini oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, kutubxonalar kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda ta’limiy, tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalarni uyg‘unlashtiruvchi pedagogik tizim sifatida muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, ularning pedagogik imkoniyatlaridan samarali foydalanish, zamonaviy ta’lim siyosati doirasida qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish jamiyatning intellektual hamda ma’naviy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “Kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish va aholi o‘rtasida kitob o‘qishga qiziqishni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ–9-son Qarori. — Toshkent, 15-yanvar, 2026

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. “2026–2030-yillarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish davlat dasturi to‘g‘risida”. — Toshkent, 2026.

3. Bruner, J. S. (1960). The Process of Education, Harvard, Univ. Press, Cambridge, Mass.

4. Nazarov, Sh. (2020). Oila va maktab hamkorligining tarbiyaviy ahamiyati. Ma’naviyat va ma’rifat, 11(2), 52–59.

5. Sohiba Yo‘ldasheva (2023). Axborot asrida zamonaviy kutubxonalarning o’rni. Oriental Art and Culture, 4 (6), 268-274.

6. Suxomlinskiy, V.A. Yurakni bolalarga beraman. – Toshkent: O‘qituvchi, 1982.

7. Vygotskiy, L. S. Tafakkur va nutq. — Moskva: Labirint, 1999.

REZYUME. Mazkur maqolada kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda kutubxonalarning pedagogik roli chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda kutubxonalar shaxsning intellektual, ma’naviy va madaniy rivojiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik institut sifatida talqin etiladi. Shuningdek, kutubxona faoliyatining ta’lim jarayoni, oila va jamiyat bilan integratsiyasi, o‘qishga bo‘lgan ichki motivatsiyani shakllantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Tadqiqot natijalari kutubxonalar kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda ta’limiy, tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalarni uyg‘un tarzda amalga oshirishini ko‘rsatadi.

РЕЗЮМЕ. В статье проводится глубокий анализ педагогической роли библиотек в развитии культуры чтения. Библиотеки рассматриваются как важный педагогический институт, способствующий интеллектуальному, духовному и культурному развитию личности. Особое внимание уделяется интеграции библиотечной деятельности с образовательными учреждениями, семьёй и обществом, а также формированию внутренней мотивации к чтению. Результаты исследования показывают, что библиотеки выполняют образовательные, воспитательные и социальные функции в процессе формирования культуры чтения.

SUMMARY. This article provides an in-depth analysis of the pedagogical role of libraries in developing reading culture. Libraries are examined as significant pedagogical institutions that contribute to the intellectual, moral, and cultural development of individuals. Particular attention is paid to the integration of library activities with educational institutions, family, and society, as well as to the formation of intrinsic motivation for reading. The findings demonstrate that libraries perform educational, formative, and social functions in fostering a sustainable reading culture.